

ממך דמוקרטיה וביטחון:

שאלה 1:

תקנות לשעת חירום 1945, שהיא למעשה ירושה מהמנדט הבריטי, היא תקנה שנהפכה לחוק ישראלי. לאחר מלחמת 1948 החליטה הכנסת והממשלה כי היא נמצאת במצב חירום, אשר היא מאריכה מדי שנה בשנה. משנות ה-90 הוחלט לדון במצב החירום מדי חצי שנה. יש לממשלה ולכנסת סמכות חוקית לתקן את התקנות לשעת חירום.

בנוסף, על פי סעיף 39 לחוק יסוד הממשלה נקבע כי בסמכותן של תקנות חירום לשנות כל חוק, להפקיע זמנית את תוקפו או לקבוע בו תנאים". הוראה זו מקנה לחוק אופי בלתי דמוקרטי מכיוון שהיא מאפשרת לממשלה להשעות כל חוק שנחקק בכנסת. לסעיף הסתייגויות: תקנות החירום אינן יכולות למנוע פניה לערכאות, לקבוע ענישה למפרע או להתיר פגיעה בכבוד האדם. ויש גם חוקי יסוד אשר אינם יכולים להיות מושפעים מתקנות החירום.

מדינת ישראל, אם כן, הגדירה את המצב בו היא נמצאת כמצב חירום מתמשך וכך היא יכולה להשתמש באמצעים על פי החוק ועלול להיווצר מצב בו המטרה מקדשת את כל האמצעים. אמצעים אלה אינם עולים בקנה אחד עם ערכים דמוקרטיים מכיוון שהם פוגעים בזכויות יסוד דמוקרטיות ופגיעה בחירויות הפרט. ככלל, מצב חירום צריך להיות מוגבל בזמן, אך במקרה הישראלי, מדינת ישראל מיום הקמתה נמצאת במצב חירום מתמשך.

בארץ מתקיים מצב חירום חוקי, המתבסס על חוקים שנחקקו לשם הגדרת פעולות השלטון על שליטת אזרחיו (ומ-67' גם על הפלסטינים בשטחים) והפחתת פיקוח אזרחי עליו. הסמכויות מועברות בדרך כלל מהרשות השופטת והמחוקקת אל המבצעת ומהרשויות האזרחיות לרשויות הצבאיות והביטחוניות. במצב זה אין פגיעה בשלון החוק, אך יש פגיעה במהות הדמוקרטית של שלטון החוק עצמו.

מצב חירום נוסף המתקיים בארץ הוא "מצב חירום חוקי מנטלי". זהו מצב הנוצר עקב תפיסות מקובעות מנטלית באנשי החוק, כגון חוקרי שב"כ ושופטים. מצב החירום החוקי המנטלי גורם להם לתפוס את המצאיות בצורה סובייקטיבית ולא אובייקטיבית ובכך לתת יד להפרות של זכויות הפרט בין אם בנתינת גושפנקא חוקית למעצרים מתמשכים ללא משפט או בשימוש בעינויים בחקירות של חשודים במעשי טרור או באשור לא סלקטיבי של הגבלת חופש התנועה של תושבים פלסטינים בשטחים באמצעות צווים לפתיחה ולסגירה.

מצבי חירום אחרים הם מצב חירום מדומיין/ מניפולטיבי, שהוא המדינה משתמשת בטיעון של מצב חירום, שאינו קיים במציאות על מנת לשלוט בציבור ולשמור על הסדר הקיים.

לדוגמא: מעצרים מנהליים. מעצר מנהלי הוא הליך בחוק הישראלי שבו אדם מושם במעצר ללא הליך משפטי עד לתקופה של שישה חודשים, עם אפשרות להארכה, אם המדינה מעריכה כי הוא מאיים על ביטחון הציבור. המעצר המנהלי יונק סמכותו מתוקף תקנות ההגנה לשעת חירום משנת 1945. בשנת 1979 נחקק חוק סמכויות שעת חירום (מעצרים), שמאפשר מעצרים מנהליים רק במצב חירום, אולם מכיוון שמצב החירום נמשך ללא הפסקה מקום המדינה, ישנה אפשרות חוקית לעצור אנשים במעצר מנהלי.

ישנם הבדלים בין מעצר מנהלי בשטחי מדינת ישראל ובשטחים הכבושים. באחרונים יכול כל מפקד אזור וכל מפקד צבאי שהוסמך, להוציא צו מעצר מנהלי. עד שנות השמונים רק פלסטינים מהשטחים או ערבים ישראלים הושמו במעצר מנהלי. בשנות השמונים ישראל השתמשה באמצעי זה גם נגד ראשי המחתרת היהודית ואחרים המזוהים עם הימין הקיצוני.

המעצר המנהלי מנוגד לדמוקרטיה ולמשפט הבינלאומי מכיוון שהוא מאפשר לכלוא אדם ללא משפט במשך תקופה ללא משפט, פגיעה בכבוד האדם וחירותו ושליטת חירותו. כמו כן, במרבית המקרים לא מוצגים למואשם ראיות נגדו ובכך לא מאפשרים לו להתגונן נגדן.

בנוסף, ארגונים שונים טוענים כי ישראל משתמשת במעצר מנהלי באופן שיטתי כתחליף להליך החוקי הרגיל.

לדוגמא: תקנת צווי צמצום, השגחה המשטרה מעצר וגלות אשר פוגעים בחופש התנועה של הפרט. על פי התקנה, המפקד הצבאי הוא בעל סמכות להגביל את תנועתו של אדם, לצמצם את רכושו ואת עסקיו ולשימו תחת השגחה משטרתית עד לתקופה של שנה. התקנה מאפשרת להכריח אדם לגור במקום מסויים ולא לתת לו לעזוב את המקום ללא אישור משטרתית. כמו כן, התקנה מאפשרת להכריח אדם להיות בהסגר בביתו ולהכריז על מקום כשטח צבאי סגור.

האפשרות להטיל עוצר, למנוע תנועה נמצאה בשימוש גורף בתקופת השלטון